

บทที่ 1

บทนำ

ภูมิหลัง

สังคมไทยประกอบไปด้วยสถาบันทางสังคมหลายสถาบัน แต่สถาบันที่มีความใกล้ชิดกับคนในสังคมมากที่สุดและเป็นสถาบันพื้นฐานของสังคม คือ สถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา และสถาบันพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะสถาบันพระพุทธศาสนานั้นมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการดำเนินชีวิตของพุทธศาสนิกชน เป็นที่ยอมรับโดยทั่วไป ประชาชนส่วนใหญ่ของสังคมไทยนับถือพระพุทธศาสนา ถือได้ว่าพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติ ดังนั้น พระพุทธศาสนาจึงมีความเกี่ยวพันกันกับวิถีชีวิตของคนในชาติและยังเป็นสิ่งที่แสดงถึงสัญลักษณ์แห่งความเป็นหนึ่งอันเดียวกันของชาติ และเป็นที่มาของวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม จารีตประเพณีและการขัดเกลาทางสังคม องค์ประกอบของพระพุทธศาสนานั้น ได้แก่ พระพุทธเจ้า ผู้ทรงเป็นพระบรมศาสดา พระธรรมเป็นหลักการคำสั่งสอนและพระสงฆ์เป็นผู้เผยแผ่พระธรรมให้แก่อุบาสกอุบาสิกา หรือประชาชน ดังนั้นการพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างพระพุทธศาสนา โดยมีวัดเป็นองค์การทางศาสนาที่เป็นพื้นฐานของสังคม เมื่อกล่าวถึงพระภิกษุสงฆ์กับวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ของคนในสังคมแล้ว จะเห็นได้ว่าไม่สามารถแยกออกจากกันได้ เพราะวัดเป็นศูนย์กลางของการรวมหัวใจของบรรดาพุทธศาสนิกชน วัดทำหน้าที่ในการวางรากฐานความเจริญงอกงาม ส่งเสริมความเป็นปึกแผ่นความมั่นคงแก่สังคม ช่วยลดปัญหาสังคม ส่งเสริมประสิทธิภาพ ตลอดจนการควบคุมทางสังคม หรือกล่าวได้ว่าวัดเป็นศูนย์กลางของศาสนา และวัฒนธรรมที่พุทธศาสนิกชนใช้เป็นบรรทัดฐานในการดำเนินชีวิตและเป็นเอกลักษณ์ของสังคมไทย ซึ่งจะพบได้จากการแสดงออกทางศิลปะ วรรณคดี คติธรรมขนบธรรมเนียม จารีต ประเพณี เป็นต้น (พระครูพิศาลธีรธรรม, 2553, หน้า 1)

วัดเป็นสถาบันที่มีความสำคัญ เป็นศูนย์รวมจิตใจของชาวไทยมาแต่อดีต โดยที่พระสงฆ์มีบทบาทสำคัญต่อวิถีชีวิตของคนในสมัยก่อน ด้วยบทบาทของวัดที่เป็นแหล่งเรียนรู้ทั้งในด้านหลักธรรมและวิชาการอื่น ๆ และบทบาทของการเป็นผู้นำทางจิตใจ วัดจึง

เป็นศูนย์รวมจิตใจของชาวพุทธ แต่ในปัจจุบันสังคมไทยมีการเปลี่ยนแปลง ด้านความเจริญก้าวหน้า ทั้งทางเทคโนโลยีการติดต่อสื่อสาร ตลอดจนจนการปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตของคนไทยที่มีผลมาจากการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองทำให้วัฒนธรรมวิถีชีวิต และอาชีพของคนในสังคมเปลี่ยนแปลงไป ด้วยวัดมีใช้องค์กรหลักที่มีอิทธิพลต่อสังคมในภาพรวม เนื่องจากวัดมิได้ทำหน้าที่ให้การศึกษา เรียนรู้วิชาการอื่น ๆ อีกทั้งยังถูกลดบทบาทลง ตามกระแสการเปลี่ยนแปลงของสังคม การที่จะให้วัดหรือพระสงฆ์มีบทบาทในการเป็นผู้นำและแบบอย่างในเรื่องคุณธรรม เป็นองค์กรที่มีศักยภาพในการให้การศึกษา และเรียนรู้หลักธรรมคำสอนตามหลักพระพุทธศาสนา ตามที่สังคมคาดหวังได้นั้นต้องปรับเรื่องการบริหารจัดการวัด และการปฏิบัติตามภารกิจของวัดทุกด้าน เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพ และพระภิกษุสงฆ์ควรจะได้รับโอกาสในการศึกษาเรียนรู้ให้เท่าทันทั้งทางโลกและทางธรรมควบคู่กันไปอย่างเท่าเทียม

ในกระบวนการของการศึกษาและฝึกอบรม นอกจากกระบวนการเรียนรู้ที่หลากหลายตามแนวทางพุทธศาสนาแล้วเยาวชนที่เข้าไปศึกษาในวัดในอดีต จำเป็นต้องเรียนรู้ถึงวิถีของการดำเนินชีวิตต่าง ๆ ของพระสงฆ์ตลอดจนยึดถือมาปฏิบัติเมื่อสำเร็จการศึกษาแล้ว อย่างไรก็ตามอาจมีบางกิจกรรมของพระสงฆ์บางประการที่ฆราวาสไม่สามารถนำมาปฏิบัติได้ เช่น การถือศีล 227 ข้อ เป็นต้น เมื่อเกิดความแตกต่างระหว่างภารกิจของพระสงฆ์และฆราวาส จึงทำให้เกิดมีการวางโครงสร้างการบริหารวัดขึ้นมาที่มีลักษณะเป็นเอกลักษณ์ และมีความสำคัญยิ่งต่อวงการพระพุทธศาสนา ทั้งนี้เพื่อความราบรื่นในการบริหารและส่งเสริมกิจการของพระพุทธศาสนา ในประเทศไทยให้เจริญรุ่งเรืองถาวรต่อไป การที่ผู้คนในสังคมได้มีค่านิยมยึดมั่นในวัดตมมากขึ้น ทำให้ความสัมพันธ์ด้านจิตใจ และความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อกันลดน้อยลง การติดต่อกันของคนในสังคมของชาวบ้านกับวัดในหลาย ๆ เรื่องเป็นไปในทางผลประโยชน์ บางครั้งทำให้เกิดความขัดแย้งนำไปสู่ความรุนแรงถึงขั้นทำลายชีวิตกันก็มี ดังที่ปรากฏเป็นข่าวในหนังสือพิมพ์ การที่จะให้วัดกลับมา มีบทบาทสำคัญในสังคมที่สามารถสร้างความเชื่อมโยงใสศรัทธาให้แก่ประชาชน โดยมีบทบาทในการเป็นผู้นำและแบบอย่างแก่ชุมชนในเรื่องของความเป็นระเบียบเรียบร้อย ความสะอาดและประหยัด เป็นสถานที่ที่เรียนรู้พระพุทธศาสนา และเป็นสถานที่เรียนเพื่อการอ่านออกเขียนได้ของทั้งพระสงฆ์ ชาวบ้าน และลูกหลานของชาวบ้านรอบวัด เป็นแหล่งรวบรวมเก็บรักษา และศึกษาค้นคว้า ศิลปวัฒนธรรมแขนงต่าง ๆ ทั้งศิลปกรรม จิตรกรรม ประติมากรรม และวรรณกรรมในท้องถิ่น หรือเป็นสถานที่ โกล่เกลี่ยข้อพิพาทของชาวบ้าน

เป็นสถานที่นำแนวคิดใหม่ ๆ มาสอนและฝึกฝนอาชีพที่เหมาะสมในท้องถิ่นให้แก่ประชาชน กล่าวถึง บทบาทวัดที่ควรเป็นในอนาคตนั้น วัดหรือองค์กรสงฆ์และพระภิกษุสงฆ์ จะทำให้ วัดกลับมาเป็นที่พึ่งทางใจ และสามารถอำนวยความสะดวกให้แก่ประชาชนได้ วัดคงต้องปรับ การบริหาร และการปฏิบัติภารกิจของวัดหรือองค์กรสงฆ์ เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพ ปกครองวัดให้มีระเบียบรัดกุมมีบริเวณวัดที่สะอาดร่มรื่น และมีกิจกรรมที่อำนวยความสะดวก ต่อสังคมและประชาชน พระภิกษุสงฆ์ต้องศึกษาแสวงหาความรู้ทั้งทางโลกและทางธรรม เป็นต้น (พระราชสุทธินิพนธ์มงคล, 2543, หน้า 43)

ปัจจุบันวัดและพระสงฆ์ยังคงมีบทบาทเกี่ยวข้องกับความเป็นอยู่ของคนใน สังคมตั้งแต่เกิดจนกระทั่งตาย พระสงฆ์นอกจากจะมีบทบาทเป็นผู้นำทางกิจกรรมเป็นผู้นำ ทางด้านจิตใจของคนในสังคมแล้ว พระสงฆ์ยังมีบทบาทต่อสังคมส่วนรวมในด้านต่าง ๆ เช่น การพัฒนาสังคม การสังคมสงเคราะห์ ผู้ที่ได้รับความลำบากหรือกระทั่งการช่วยเหลือ ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคม วัดและพระสงฆ์จึงมีผลต่อความเจริญรุ่งเรืองของ พระพุทธศาสนา ซึ่งจะช่วยสร้างสังคมให้อยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข ส่งผลต่อพัฒนาประเทศ ได้เป็นอย่างดี จากสภาพที่เปลี่ยนแปลงไปของวัด ทำให้ประชาชนเสื่อมศรัทธาและหันหลัง ให้วัดเพิ่มมากขึ้น โดยจากการสำรวจพบว่าวัดมีลักษณะและบทบาทที่เปลี่ยนไป จากเดิม คือประการที่หนึ่ง วัดเดิมเคยเป็นที่พำนักของพระภิกษุสามเณร ประการที่สอง วัดเดิมเคย เป็นที่บวชเรียนของลูกหลานในท้องถิ่น กลายเป็นสถานที่บวชของชายหนุ่มที่มาจากท้องถิ่น อื่น ๆ ประการที่สาม วัดซึ่งเคยเป็นสถานที่ที่มีความเป็นระเบียบเรียบร้อย สะอาด ร่มรื่น เป็นสิ่งดึงดูดใจชาวบ้านให้เข้าไปพักผ่อนหย่อนใจ กลายเป็นวัดที่ขาดความมีระเบียบ สกปรกและขาดความร่มรื่นทำให้ประชาชนไม่ศรัทธาและไม่อยากเข้าวัด ทำให้ประชาชน ไม่ศรัทธาและไม่อยากเข้าวัด ประการที่สี่ วัดซึ่งเคยเป็นศูนย์กลางของกิจกรรมทางสังคม ที่พึ่งปรารถนาก็กลับกลายเป็นแหล่งอบายมุข ถ้าหากประเทศมีความรู้ความเข้าใจว่าการ พัฒนาที่สำคัญที่สุด คือ การพัฒนาคนได้มีส่วนช่วยกันชี้แจงทำความเข้าใจให้กับประชาชน และผู้นำประเทศเข้าใจวัดอย่างถูกต้อง เพราะพระสงฆ์มีโอกาสพบปะสนทนาพูดคุยกับคน ทุกระดับและวัดยังเป็นทรัพยากรที่มีค่าของสังคมทั้งที่ดิน สิ่งก่อสร้าง ศาสนสถาน บุคลากร เงิน ศรัทธาจะมีการบริหารจัดการอย่างไร จึงจะทำให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่ สังคมตามแนวทางของพระพุทธศาสนาสภาพ ปัญหาของวัดและพระสงฆ์นั้น คือ ผู้ที่เข้ามา บวชในปัจจุบันมิได้มีการตรวจสอบ คุณสมบัติอย่างเคร่งครัดขาดความพิถีพิถันทำให้ บางคนมุ่งเข้ามาบวชตามประเพณีมิได้ศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัยอย่างแท้จริงจึง

ดำเนินการปฏิบัติของพระสงฆ์ไม่เหมาะสมขาดสำรวจ บางวัดก็มุ่งพัฒนาวัดอุทิศสถาน
 สถานที่มากกว่าการพัฒนาวัดและสนับสนุนการศึกษาหรือมากกว่าการจัดกิจกรรมเพื่อ
 ส่งเสริมการเรียนรู้ของประชาชนในชุมชนผลกระทบจากกระแสโลกาภิวัตน์ทำให้สังคมไทย
 ในปัจจุบันเกิดการเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วทั้งด้านเศรษฐกิจและสังคมการพัฒนา
 ประเทศมุ่งเน้นการพัฒนาความเจริญทางด้านเศรษฐกิจ ทำให้สังคมไทยเปลี่ยนแปลงเป็น
 สังคมเมืองความสัมพันธ์แบบพึ่งพาอาศัยกันของคนในชุมชนและสังคมเปลี่ยนไปตาม
 ต่างคนต่างอยู่เป็นสังคมบริโภคนิยมส่งผลให้ความเลื่อมถอยทางศิลปะและทำจรรยาธรรมมี
 มากขึ้นทำให้พระพุทธศาสนาวិถีชีวิตของคนไทยเริ่มห่างไกลจากวัดมากขึ้นทุกทีจน
 กลายเป็นปัญหาสังคมมากขึ้นเรื่อย ๆ ปัญหาที่เกิดขึ้นกับพระพุทธศาสนาที่สังเกตได้จาก
 ปรากฏการณ์ทางสังคมไทยหลายประการ เช่น ผู้คนที่เข้ามาส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุวัยรุ่น
 หนุ่มสาวไม่ยอมเข้าวัดอันเนื่องมาจากสาเหตุคือพระภิกษุบางส่วนประพฤติปฏิบัติตนผิดไป
 จากหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาและปฏิบัติตนไม่ก่อให้เกิดศรัทธาต่อประชาชน
 ทั้งยังมีการสร้างโบสถ์วิหารเกินความจำเป็นวัดบางวัดอาศัยกลวิธีในการรณรงค์ธุรกิจดึงดูด
 ให้คนนิยมบริจาคทรัพย์และตอบแทนทางวัตถุเป็นสิ่งสำคัญ (พระครูพิศาลธีรธรรม, 2553,
 หน้า 2)

หลักในการบริหารองค์กรได้เข้ามามีบทบาท ในการปฏิบัติภารกิจของคณะสงฆ์
 โดยวิธีการทางกฎหมาย เห็นได้จากการมีพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 ซึ่งแก้ไข
 เพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 ที่ให้อำนาจจัดระบบการ
 ปกครองคณะสงฆ์โดยกำหนดให้ถือว่าผู้ปกครองคณะสงฆ์ และไวยาวัจกร เป็นเจ้า
 พนักงานตามประมวลกฎหมายอาญาโดยชัดแจ้ง พระสังฆาธิการทุกรูป มีฐานะเป็นเจ้า
 พนักงานเหมือนข้าราชการของแผ่นดิน และการปฏิบัติหน้าที่ของพระสังฆาธิการทุกระดับ
 ต้องเป็นไปโดยถูกต้องตามหลักนิติธรรม ต้องยึดความถูกต้อง สะดวก รวดเร็ว และเป็น
 ธรรมพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ กำหนดหลักเกณฑ์ขอบเขตแห่งเขตปกครองขอบเขตแห่ง
 อำนาจ ขอบเขตแห่งผู้ใช้อำนาจและวิธีการใช้อำนาจ เพื่อให้การปกครองคณะสงฆ์มีระบบ
 เป็นแบบแผน ในมาตรา 21 แห่งพระราชบัญญัติดังกล่าวได้กำหนด เขตปกครองคณะสงฆ์
 ส่วนภูมิภาคตามลำดับเป็น 4 ชั้น คือ ภาค จังหวัด อำเภอ และตำบล (วารสารวิชาการ
 มหาวิทยาลัยอีสเทิร์นเอเซีย, หน้า 110 - 111)

พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติม ตามพระราชบัญญัติ
 คณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 ได้กำหนดโครงสร้างและระบบการปกครอง และอำนาจ

หน้าที่ของพระสังฆาธิการในการปกครองคณะสงฆ์ และการบริหารจัดการวัด โดยกำหนดภารกิจของพระสังฆาธิการทุกระดับไว้ 6 ด้าน คือ ด้านการปกครอง ขาดบุคลากรที่มีคุณภาพขาดความเป็นเอกภาพ วัดยังคงมีปัญหาการดูแลเรื่องความประพฤติและความไม่มีระเบียบ ปัญหาความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับชุมชน ด้านศาสนศึกษา มีปัญหาผู้ที่เข้ามาบวชเรียนน้อยลง ขาดแคลนครูอาจารย์ผู้สอน งบประมาณไม่เพียงพอในการจัดการศึกษาให้พระภิกษุสามเณร ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ปัญหาคือการจัดการศึกษาตามแผนการศึกษาแห่งชาติถูกลดบทบาทลง บุคลากรและการให้ความร่วมมือขาดหายไป ส่งผลให้การศึกษาด้านการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรม ขาดความรู้ความเข้าใจหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เพื่อสามารถดำรงชีวิตตนและดำเนินชีวิตในสังคมอย่างมีความสุข ด้านการเผยแผ่ศาสนาธรรม ขาดบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถ ขาดการสนับสนุนงบประมาณจัดทำโครงการด้านการเผยแผ่อย่างต่อเนื่องและเป็นรูปธรรม ส่งผลให้กิจกรรมและโครงการไม่บรรลุวัตถุประสงค์เพื่อการเผยแผ่ศาสนาธรรม ด้านการสาธารณูปการ มีปัญหาในการดูแลรักษาและบูรณปฏิสังขรณ์ เพราะขาดงบประมาณผู้ดูแลขาดความรู้ในการบำรุงรักษา การวางผังวัดไม่เป็นไปตามระบบที่ส่วนกลางกำหนดให้ ส่งผลให้การก่อสร้างถาวรวัตถุภายในวัดไม่เป็นระเบียบ ด้านสาธารณสงเคราะห์ มีปัญหาขาดความร่วมมือในการจัดกิจกรรมเพื่อประโยชน์ส่วนรวม ขาดบุคลากรและงบประมาณเพื่อดำเนินกิจกรรมสงเคราะห์พระภิกษุสามเณร และประชาชนให้ได้รับประโยชน์และความสุขอย่างต่อเนื่อง

จากเหตุผลและความจำเป็นดังกล่าว ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาทำการวิจัยเกี่ยวกับสภาพปัญหาและประสิทธิผลการบริหารวัดในจังหวัดสกลนคร สังกัดสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ และหาแนวทางในการแก้ไข ปัญหาที่เกิดขึ้นต่าง ๆ ภายในวัดของจังหวัดสกลนคร ตลอดจนหาแนวทางในการพัฒนาการบริหารวัดให้เกิดประสิทธิผลสูงสุดเพื่อประโยชน์ต่อสถาบันศาสนา ซึ่งจะส่งผลต่อการพัฒนาสังคมไทยให้มีความสุขและทำให้ประเทศชาติเจริญก้าวหน้าสืบไป

คำถามของการวิจัย

การศึกษาสภาพ ปัญหาและประสิทธิผลการบริหารวัด ในจังหวัดสกลนคร สังกัดสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ผู้วิจัยได้กำหนดคำถามของการวิจัยไว้ดังนี้

1. สภาพ ปัญหาและประสิทธิผลการบริหารวัด ในจังหวัดสกลนคร สังกัดสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ตามความคิดเห็นของเจ้าอาวาส พระลูกวัด และ ไวยาวัจกรอยู่ในระดับใด
2. สภาพ ปัญหาและประสิทธิผลการบริหารวัด ในจังหวัดสกลนคร สังกัดสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ตามความคิดเห็นของเจ้าอาวาส พระลูกวัด และ ไวยาวัจกร จำแนกตามสถานภาพการดำรงตำแหน่ง มีความแตกต่างกันหรือไม่ อย่างไร
3. สภาพ ปัญหาและประสิทธิผลการบริหารวัด ในจังหวัดสกลนคร สังกัดสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ตามความคิดเห็นของเจ้าอาวาส พระลูกวัด และ ไวยาวัจกร ที่สังกัดนิกายต่างกัน มีความแตกต่างกันหรือไม่
4. แนวทางยกระดับการบริหารวัด ในจังหวัดสกลนคร สังกัดสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ที่มีความเหมาะสมควรเป็นอย่างไร

ความมุ่งหมายของการวิจัย

การศึกษาสภาพ ปัญหาและประสิทธิผลการบริหารวัด ในจังหวัดสกลนคร สังกัดสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ผู้วิจัยได้กำหนดจุดมุ่งหมายของการวิจัยไว้ ดังนี้

1. เพื่อศึกษาสภาพ ปัญหาและประสิทธิผลการบริหารวัด ในจังหวัดสกลนคร สังกัดสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ตามความคิดเห็นของเจ้าอาวาส พระลูกวัด และไวยาวัจกร
2. เพื่อเปรียบเทียบสภาพ ปัญหาและประสิทธิผลการบริหารวัด ตามความคิดเห็นของเจ้าอาวาส พระลูกวัด และไวยาวัจกร จำแนกตามสถานภาพการดำรงตำแหน่ง ในจังหวัดสกลนคร สังกัดสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ
3. เพื่อเปรียบเทียบสภาพ ปัญหาและประสิทธิผลการบริหารวัด ในจังหวัดสกลนคร สังกัดสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ตามความคิดเห็นของเจ้าอาวาส พระลูกวัด และไวยาวัจกร ที่สังกัดนิกายต่างกัน
4. เพื่อหาแนวทางในการยกระดับประสิทธิผลการบริหารวัด ในจังหวัดสกลนคร สังกัดสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ

สมมติฐานการวิจัย

การศึกษาสภาพ ปัญหาและประสิทธิผลการบริหารวัด ในจังหวัดสกลนคร สังกัดสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ผู้วิจัยได้กำหนดสมมติฐานการวิจัยไว้ ดังนี้

1. สภาพ ปัญหาและประสิทธิผลการบริหารวัด การบริหารวัด ในจังหวัดสกลนคร สังกัดสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ตามความคิดเห็นของเจ้าอาวาส พระลูกวัด และไวยาวัจกร อยู่ในระดับมาก
2. สภาพ ปัญหาและประสิทธิผลการบริหารวัด ในจังหวัดสกลนคร สังกัดสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ตามความคิดเห็นของเจ้าอาวาส พระลูกวัด และไวยาวัจกร จำแนกตามสถานภาพการดำรงตำแหน่ง แตกต่างกัน
3. สภาพ ปัญหาและประสิทธิผลการบริหารวัด ในจังหวัดสกลนคร สังกัดสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ตามความคิดเห็นของเจ้าอาวาส พระลูกวัด และไวยาวัจกรที่สังกัดนิกายต่างกัน แตกต่างกัน

ความสำคัญของการวิจัย

การศึกษาสภาพ ปัญหาและประสิทธิผลการบริหารวัด ในจังหวัดสกลนคร สังกัดสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ มีความสำคัญดังนี้

1. ทำให้ทราบถึงสภาพ ปัญหาและประสิทธิผลการบริหารวัด ในจังหวัดสกลนคร สังกัดสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ
2. ทำให้ทราบความแตกต่างของ ความคิดเห็นของเจ้าอาวาส พระลูกวัด และไวยาวัจกร เพื่อใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาการบริหารวัด ในจังหวัดสกลนคร สังกัดสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ
3. ทำให้ทราบข้อแตกต่างของความคิดเห็นของเจ้าอาวาส พระลูกวัด และไวยาวัจกรที่สังกัดนิกายต่างกัน เพื่อใช้เป็นแนวทางในการปรับปรุงการบริหารวัด ในจังหวัดสกลนคร สังกัดสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ให้มีประสิทธิภาพสูงสุดต่อไป

ขอบเขตของการวิจัย

การศึกษาศาสนภาพ ปัญหาและประสิทธิผลการบริหารวัด ในจังหวัดสกลนคร สังกัดสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตการวิจัย ไว้ดังนี้

1. ขอบเขตเชิงเนื้อหา

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยมุ่งศึกษาศาสนภาพ ปัญหาและประสิทธิผลการบริหารวัดในจังหวัดสกลนคร สังกัดสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ในบทบาทหน้าที่ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 ประกอบด้วย

- 1.1 ด้านการปกครอง
- 1.2 ด้านศาสนศึกษา
- 1.3 ด้านศึกษาสงเคราะห์
- 1.4 ด้านการเผยแผ่ศาสนาธรรม
- 1.5 ด้านสาธารณูปการ
- 1.6 ด้านสาธารณะสงเคราะห์

2. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

2.1 ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ เจ้าอาวาส พระลูกวัดและไวยาวัจกร ในจังหวัดสกลนคร สังกัดสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ จำนวนทั้งสิ้น 6,704 รูป/คน

- 2.1.1 เจ้าอาวาสวัดที่มีวิสุงคามสีมาในจังหวัดสกลนคร จำนวน 388 รูป
- 2.1.2 พระลูกวัดที่มีพรรษา 3 ขึ้นไปในจังหวัดสกลนคร จำนวน 5,928 รูป
- 2.1.3 ไวยาวัจกรวัดในจังหวัดสกลนคร จำนวน 388 คน

2.2 กลุ่มตัวอย่างในการวิจัยครั้งนี้คือ เจ้าอาวาส พระลูกวัดและไวยาวัจกร การบริหารวัดในจังหวัดสกลนคร จำนวนทั้งสิ้น 366 รูป/คน ประกอบด้วย

- 2.2.1 เจ้าอาวาสวัดที่มีวิสุงคามสีมาในจังหวัดสกลนคร จำนวน 122 รูป
- 2.2.2 พระลูกวัดที่มีพรรษา 3 ขึ้นไปในจังหวัดสกลนคร จำนวน 122 รูป
- 2.2.3 ไวยาวัจกรวัดในจังหวัดสกลนครจำนวน 122 คน

3. ตัวแปรที่ศึกษา

3.1 ตัวแปรอิสระ (Independent Variable) ได้แก่ สถานภาพส่วนบุคคลของ

บุคลากรผู้เกี่ยวข้องภายในวัด ในจังหวัดสกลนคร สังกัดสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ
ได้แก่

3.1.1 สถานภาพการดำรงตำแหน่ง

3.1.1.1 เจ้าอาวาส

3.1.1.2 พระลูกวัด

3.1.1.3 ไวยาวัจกร

3.1.2 นิกาย

3.1.2.1 มหานิกาย

3.1.2.2 ธรรมยุตินิกาย

3.2 ตัวแปรตาม ได้แก่ สภาพ ปัญหาและประสิทธิผลการบริหารวัด

ในจังหวัดสกลนคร สังกัดสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ จำนวน 6 ด้าน ประกอบด้วย

3.2.1 ด้านการปกครอง

3.2.2 ด้านศาสนศึกษา

3.2.3 ด้านศึกษาสงเคราะห์

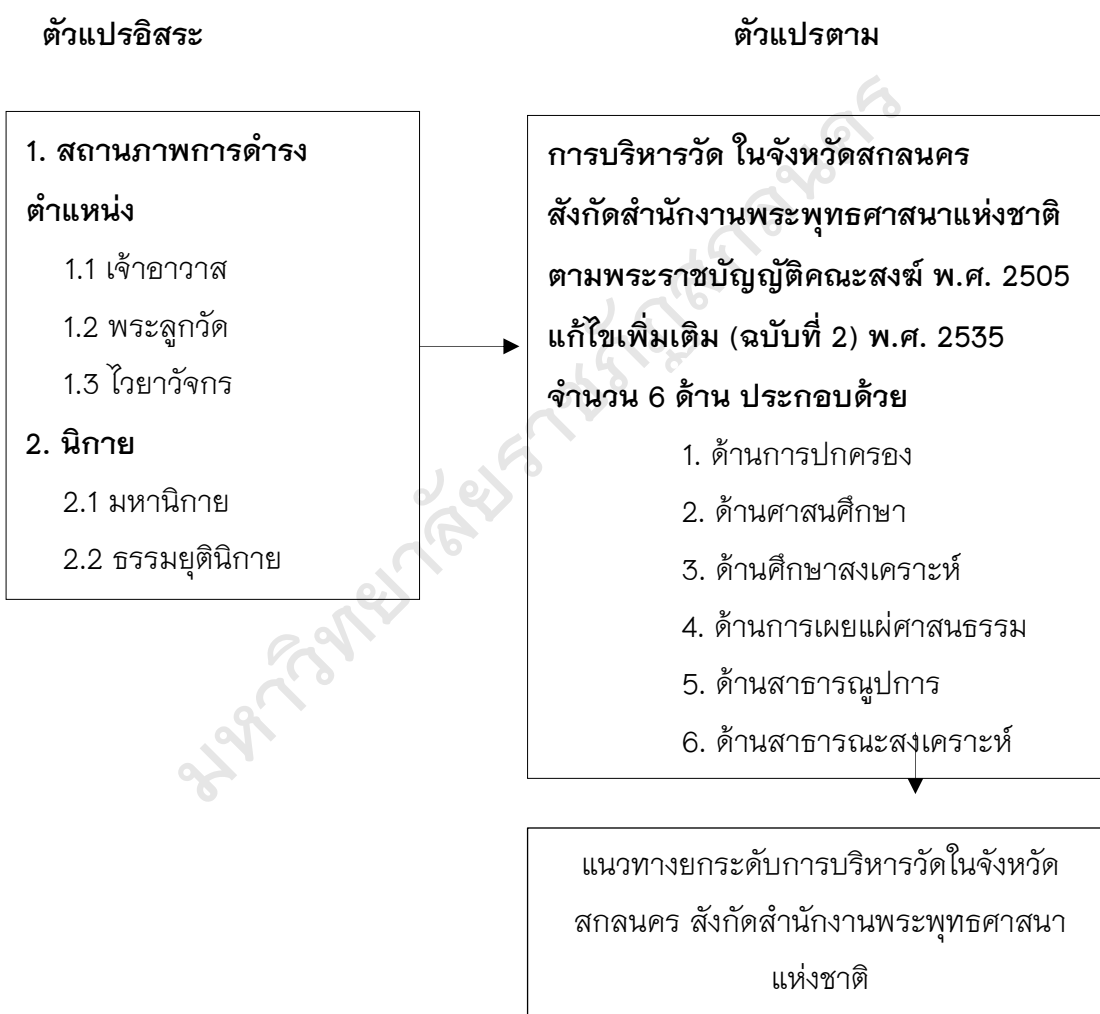
3.2.4 ด้านการเผยแผ่ศาสนาธรรม

3.2.5 ด้านสาธารณูปการ

3.2.6 ด้านสาธารณะสงเคราะห์

กรอบแนวคิดในการวิจัย

จากการที่ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาแนวคิด ทฤษฎี ตลอดจนงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง สามารถสรุปเป็นกรอบแนวคิดการบริหารวัด ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับ 2) พ.ศ. 2535 เพื่อตอบปัญหาการวิจัย และกำหนดเป็นวัตถุประสงค์ในการวิจัยไว้ดังภาพประกอบ 1

ภาพประกอบ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

นियามศัพท์เฉพาะ

เพื่อความเข้าใจ เกี่ยวกับความหมายของเนื้อหาที่จะศึกษา ผู้วิจัยได้กำหนด นियามศัพท์เฉพาะไว้ดังนี้

1. วัด หมายถึง สถานที่ที่พุทธศาสนิกชนทั่วไป สร้างหรือปฏิสังขรณ์ ซึ่งได้รับอนุญาตให้สร้างและประกาศตั้งโดยถูกต้องตามกฎหมายจากทางราชการแล้ว และช่วยกันทำนุบำรุงสืบต่อกันมาตามลำดับ
2. วัดในจังหวัดสกลนคร หมายถึง วัดในเขตการปกครองคณะสงฆ์ เขตสกลนครทั้ง 18 อำเภอ จำนวนทั้งสิ้น 1,139 วัด โดยจำแนก คือ
 - 2.1 สังกัดมหานิกาย 845 วัด (พระอารามหลวง 2 วัด) ยังไม่ได้รับ วิสุงคามสีมา 588 วัด และวัดที่ได้รับวิสุงคามสีมาแล้ว 257 วัด
 - 2.2 สังกัดธรรมยุตินิกาย 224 วัด ยังไม่ได้รับวิสุงคามสีมา 195 วัด และวัดที่ได้รับวิสุงคามสีมาแล้ว 99 วัด
3. การบริหารวัด หมายถึง กระบวนการบริหารทรัพยากร เงิน คน วัสดุ แผนงาน ภายในวัดหรือการปกครอง ดูแล รักษาหมู่คณะ ทั้งบรรพชิต และคฤหัสถ์ที่มีอยู่ หรือพำนักอยู่ในวัด และทั้งการจัดกิจการของวัดเพื่อให้งานต่าง ๆ มีความเป็นระเบียบเรียบร้อย โดยใช้ทั้ง “ศาสตร์” และ “ศิลป์” ในการบริหารงานกิจการงานองค์กรทั้ง 6 ด้าน
 - 3.1 ด้านการปกครอง หมายถึง การดูแล คຸ້ມครอง บริหาร เป็นการปกครองของคณะสงฆ์ในระบบอบประชาธิปไตย โดยมีสมเด็จพระสังฆราชสกลมหาสังฆปริณายกทรงเป็นประธาน มีการบังคับบัญชากันไปตามลำดับชั้น นับตั้งแต่ระดับ มหาเถรสมาคม ลงไปจนถึงเจ้าอาวาส หรือเจ้าคณะผู้ปกครองดำเนินการสอดส่อง ดูแล รักษาความเรียบร้อยดั่งงามให้พระภิกษุสามเณร ปฏิบัติตามพระธรรมวินัย กฎหมาย กฎข้อบังคับ คำสั่ง ประกาศของมหาเถรสมาคม หรือพระบัญชาของสมเด็จพระสังฆราช
 - 3.2 ด้านศาสนศึกษา หมายถึง การเล่าเรียน ฝึกฝน และอบรม เป็นการศึกษาเล่าเรียนพระปริยัติ ทั้งแผนกธรรมและบาลี จัดการศึกษาพระปริยัติธรรมของคณะสงฆ์ทั้งแผนกธรรมบาลี และแผนกสามัญ การอุดมศึกษาในมหาวิทยาลัยสงฆ์ ทำหน้าที่เป็นครูสอน เป็นคณะกรรมการตรวจสอบ อีกทั้งเป็นเลขานุการเป็นผู้อำนวยการ และเป็นเจ้าสำนักเรียนในฐานะที่เป็นเจ้าอาวาส รวมถึงส่งเสริมการศึกษาพระปริยัติธรรมทุกวิถี เช่นการจัดตั้งกองทุนเพื่อการ ศึกษาพระปริยัติธรรม เป็นต้น

3.3 ด้านศึกษาสงเคราะห์ หมายถึง การให้การสงเคราะห์ด้านการจัดการศึกษาที่วัด โดยจัดเป็นโรงเรียนตามแผนการศึกษาแห่งชาติ จัดให้มีพระสอนธรรมศึกษาและสอนศีลธรรมในสถานศึกษา เพื่อมุ่งเน้นให้ให้พระภิกษุ สามเณร เยาวชน และประชาชนได้ศึกษาหาความรู้ เน้นการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมแก่เด็กและเยาวชน ให้มีความรู้ความเข้าใจหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เพื่อสามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมอย่างมีความสุข และเป็นพลเมืองที่มีความรู้คู่คุณธรรม ของประเทศชาติต่อไป

3.4 ด้านการเผยแผ่ศาสนา หมายถึง การดำเนินการประกาศพระพุทธศาสนาให้ประชาชน ได้มีความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมแล้วน้อมนำไปปฏิบัติในชีวิตประจำวัน ได้แก่ การเทศนา การปาฐกถา การบรรยายในโอกาสและสถานที่ต่าง ๆ หรือจัดกิจกรรมที่มุ่งเน้นการสืบสานวัฒนธรรมไทยที่ได้รับอิทธิพลมาจากหลักธรรมและวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาการจัดให้มีพระภิกษุ สามเณรไปสอนศีลธรรมแก่นักเรียนในสถานศึกษา การอบรมคุณธรรมจริยธรรม ข้าราชการและประชาชน เป็นต้น

3.5 ด้านสาธารณูปการ หมายถึง การก่อสร้างและการบูรณปฏิสังขรณ์ศาสนสถานและการพัฒนาในด้านวัตถุทุกอย่างภายในวัด เพื่อสร้างสิ่งที่เป็นจำเป็น รักษาสิ่งที่มีอยู่ไว้และซ่อมแซมส่วนที่ชำรุดทรุดโทรมให้คงสภาพไว้ เพื่อใช้ประโยชน์แก่ชุมชน และกิจกรรมของพระภิกษุ สามเณรภายในวัด ทั้งนี้ยังรวมถึง การดูแลรักษาศาสนสมบัติของพระพุทธศาสนา ให้เป็นไปตามพระธรรมวินัยโดยให้ถูกต้อง ตามกฎหมายพระธรรมวินัย มติมหาเถรสมาคม และต้องไม่ก่อให้เกิดความเดือดร้อนแก่ประชาชนทั่วไป

3.6 ด้านสาธารณสงเคราะห์ หมายถึง การช่วยเหลือเพื่อประชาชน รวมถึงการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารทางราชการ เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ การฝึกอบรมแก่ประชาชน ในด้านอาชีพต่าง ๆ การสงเคราะห์พระภิกษุ สามเณร และวัดที่ประสบภัยและขาดแคลน การพัฒนาวัดสู่ความเป็นมาตรฐานให้มีความรู้ข่าวสารแก่ชุมชน การจัดให้วัดเป็นสถานที่สำหรับดำเนินกิจกรรมในรูปแบบที่หลากหลาย อันเป็นการไม่ขัดต่อพระธรรมวินัย เพื่อประโยชน์และความสุขให้เกิดขึ้นแก่ประชาชนเป็นสำคัญ

4. สภาพการบริหารวัด หมายถึง สภาพที่เป็นอยู่ในการบริหารวัด ตามบทบาทหน้าที่ในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 ที่มีแนวปฏิบัติตามหน้าที่ที่ระบุไว้ในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ จำนวน 6 ด้าน

5. ปัญหาการบริหารวัด หมายถึง สภาพที่เป็นข้อขัดข้องในหลักของการบริหารวัดไม่บรรลุวัตถุประสงค์ ตามบทบาทหน้าที่ในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505

แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 ที่มีแนวปฏิบัติตามหน้าที่ที่ระบุไว้ในพระราชบัญญัติ คณะสงฆ์ จำนวน 6 ด้าน

6. เจ้าอาวาส หมายถึง คือพระภิกษุซึ่งได้รับแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่ง ผู้ปกครองวัดมีหน้าที่ปกครองดูแล อำนาจกิจการทุกอย่างเกี่ยวกับวัด กฎหมายกำหนดให้ วัดหนึ่งมีเจ้าอาวาสรูปหนึ่ง แต่จะมีรองเจ้าอาวาส ผู้ช่วยเจ้าอาวาสได้หลายรูปตามสมควร แก่ฐานะของวัด เจ้าอาวาสเป็น พระสังฆาธิการและเป็นเจ้าพนักงานตามประมวลกฎหมาย อาญา

7. พระลูกวัด หมายถึง ภิกษุสามเณรที่มีสังกัดอยู่ในวัดนั้น ๆ ซึ่งไม่ใช่เจ้า อาวาสหรือสมภารเรียกทั่วไปว่า พระลูกวัด เณรลูกวัด แม้จะมีสมณศักดิ์หรือมีตำแหน่ง หน้าที่สูงอย่างไรก็ตามและบวชเป็นพระภิกษุสงฆ์ในพระพุทธศาสนาไม่น้อยกว่า 3 พรรษา

8. ไวยาวัจกร หมายถึง คฤหัสถ์ผู้ได้รับแต่งตั้งให้มีหน้าที่เบิกจ่ายนิตยภัต และมีอำนาจหน้าที่ดูแลรักษาจัดการทรัพย์สินของวัดได้ตามที่เจ้าอาวาสมอบหมายเป็น หนังสือและกำหนดให้ไวยาวัจกรเป็นเจ้าพนักงานตามกฎหมาย และปฏิบัติหน้าที่มาแล้ว ไม่น้อยกว่า 3 ปี

9. สังกัดนิกาย หมายถึง คณะหรือฝ่ายของพระสงฆ์ที่สังกัดอยู่ แบ่งเป็น 2 นิกาย คือ

9.1 มหานิกาย หมายถึง คณะของพระสงฆ์ไทยสายเถรวาทลังกาวงศ์ ดั้งเดิม ซึ่งเป็นพระสงฆ์ส่วนใหญ่ในประเทศไทย เป็นฝ่ายคันถธุระ คือ งานเกี่ยวกับคัมภีร์ หรือตำราการศึกษาเล่าเรียนพระพุทธพจน์บทใดบทหนึ่ง หรือพระไตรปิฎกทั้งหมดตาม ความสามารถแห่งสติปัญญาของตน แล้วท่องบ่นท่องจำ สอนกันบอกกันต่อ ๆ ไป เพื่อ รักษาพระพุทธพจน์ไว้ รวมถึงการแนะนำสั่งสอนเผยแผ่พระพุทธพจน์แก่บุคคลทั่วไป ตลอดจนทั้งการจัดทำ รวบรวมและการรักษาตำรา และคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาไว้

9.2 ธรรมยุตินิกาย หมายถึง คณะสงฆ์ไทยที่พระวชิรญาณเถระทรง ตั้งขึ้นเพื่อฟื้นฟู พระพุทธศาสนาในสยามเป็นฝ่ายวิปัสสนาธุระ คือ มุ่งอบรมปัญญาให้เกิด โดยการปล่อยวางภาระทั้งปวง ยินดีในเสนาสนะที่สงบ พิจารณาถึงความเสื่อมไปสิ้นไปใน สังขารร่างกายจนเห็นสามัญลักษณะ คือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ได้อย่างชัดเจน อบรม เจริญวิปัสสนาต่อเนื่องไปไม่ขาดสายทั้งนี้เพราะมุ่งแสวงหาว่า ข้อใดเป็นธรรม ข้อใดเป็น วินัย ข้อใดเป็นสัตตคุณาสน์ (คำสั่งสอนของพระศาสดา) แล้วปฏิบัติข้อนั้น เว้นข้อที่ไม่เป็น

ธรรมไม่เป็นวินัย ไม่เป็นสัตตฤคสาสน์ แม้จะเป็นอาจิณปฏิบัติ (ข้อปฏิบัติตามกันมาแต่ผิดพระวินัย)

10. ประสิทธิผลการบริหารวัด หมายถึง ผลการปฏิบัติงานของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพในการทำงานอย่างดี และเป็นระบบของการดำเนินงานให้ได้ประสิทธิผล จนสำเร็จตามจุดมุ่งหมายของการบริหารวัด ได้เป็นอย่างดี ประกอบด้วย 6 องค์ประกอบ คือ (1) ด้านการปกครอง การควบคุมดูแล ออกกฎระเบียบในข้อวัตรปฏิบัติให้เกิดความเรียบร้อย การทำบัญชีวัดตลอดถึงการประชุมคณะกรรมการดำเนินงานบริหารวัด (2) ด้านศาสนศึกษา การดูแลส่งเสริม สนับสนุนและพัฒนาพระภิกษุสามเณร บุคลากรภายในวัด ด้านการศึกษานักธรรม บาลี และธรรมศึกษา (3) ด้านการศึกษาสงเคราะห์ การจัดหางบประมาณ จัดหาครูผู้สอนพระพุทธศาสนา จัดตั้งกองทุนการศึกษา สื่อการเรียนการสอนพระพุทธศาสนา (4) ด้านการเผยแผ่ศาสนาธรรม การฝึกอบรมพระภิกษุสามเณร พุทธศาสนิกชน ในการเทศนา และการปฏิบัติอย่างถูกต้อง (5) ด้านสาธารณูปการ การควบคุมดูแลประชุมคณะกรรมการ จัดระบบการสร้างถาวรวัตถุเพื่อประโยชน์คัมภีร์ (6) ด้านการสาธารณสงเคราะห์ การจัดตั้ง สนับสนุน และการมีส่วนร่วมกิจกรรมอันเป็นสาธารณะประโยชน์

11. สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติในจังหวัดสกลนคร หมายถึง หน่วยงานที่จัดตั้งเพื่อมีภารกิจเกี่ยวกับการดำเนินงานสนองงานคณะสงฆ์และรัฐ โดยการทำนุบำรุง ส่งเสริมพัฒนางานพระพุทธศาสนา ดูแล รักษาจัดการศาสนาสมบัติพัฒนาพุทธมณฑล ให้เป็นศูนย์กลางทางพระพุทธศาสนา รวมทั้งให้การสนับสนุนส่งเสริม พัฒนาบุคลากรทางศาสนาภายในจังหวัดสกลนคร

12. แนวทางยกระดับการบริหารวัด หมายถึง แนวทางการพัฒนาส่งเสริมการบริหารวัดตามบทบาทหน้าที่ของผู้บริหารวัด ในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 โดยนำผลการศึกษาสภาพ ปัญหาของการบริหารวัดในจังหวัดสกลนคร สังกัดสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ในส่วนของสภาพและประสิทธิผลการบริหารวัดเลือกด้านที่มีค่าเฉลี่ยต่ำกว่าค่าเฉลี่ยรวม ส่วนปัญหาการบริหารวัดเลือกด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงกว่าค่าเฉลี่ยรวม มาร่างแนวทางยกระดับการบริหารวัด แล้วนำเสนอผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 10 คน พิจารณาสอนแนะ แล้วนำผลที่ได้ไปวิเคราะห์ เพื่อนำเสนอแนวทางที่เหมาะสมและผลการปฏิบัติงานมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น